

Lyakh Tetyana, Borys Grinchenko Kyiv University, Docent, Ph.D., the Institute of Human Sciences,
Klishevich Nataliya, Borys Grinchenko Kyiv University, Docent, Ph.D., the Institute of Human Sciences,
Spirina Tetyana, Borys Grinchenko Kyiv University, Docent, Ph.D., the Institute of Human Sciences,
Sapiga Svitlana, Borys Grinchenko Kyiv University, Postgraduate, the Institute of Human Sciences

Charity as a prerequisite for the development of systemic philanthropy in Ukraine

Лях Тетяна Леонідівна, Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент, кандидат педагогічних наук, Інститут людини,
Клішевич Наталія Анатоліївна, Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент, кандидат педагогічних наук, Інститут людини,
Спіріна Тетяна Петрівна, Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент, кандидат педагогічних наук, Інститут людини,
Сапіга Світлана Володимирівна, Київський університет імені Бориса Грінченка, аспірант, Інститут людини

Милосердя як передумова розвитку системної благодійної діяльності в Україні

В історії кожної країни є явища, події та постаті, які сприяли розвитку та ствердженню високих моральних цінностей, таких як милосердя, благодійна допомога та волонтерство. Усі вони дуже близькі за змістом, тому їх часто розглядають як синонімічні й тотожні, оскільки в основі їх лежить родове поняття «допомога». Проте кожний з означених термінів має змістові особливості. Аналіз праць вітчизняних науковців О. Безпалько, З. Бондаренко, Н. Заверико,

І. Зверевої, А. Капської, Т. Лях засвідчив, що милосердя часто є рушійною силою, що спонукає людину до благодійності.

Мета статті: схарактеризувати милосердя як провідну передумову розвитку системної благодійності в Україні.

Термін «милосердя» у тлумачному словнику В. Даля визначено як милосердність, щиросердність, співчуття, любов насправді, готовність робити добро будь-кому, жалість, м'якосердя. виявляти милосердя — співчувати, жаліти чи бажати допомогти [1]. З наукової точки зору, милосердя — це співчутлива і діяльна любов, яка виявляється в готовності допомогти тим, хто потрапив у біду [2].

Першоджерелом милосердя для християн є Новий Заповіт, особливо Нагірна проповідь Христа, у якій ставляться за приклад люди сумирні, милостиві та миротворці (Матф. 5,5; 5,7; 5,9). Милосердя, любов до ближнього — важливий елемент християнської віри, моральності та цілісності християнського світогляду. Адже устремління до Бога, духовне життя неможливе без служіння ближньому. У п'ятій заповіді блаженства говориться: «Блаженні милостиві, бо вони помилювані будуть». Милостиві чи милосердні — це ті люди, які співчують іншим, усім серцем жаліють людей, які потрапили у біду або нещастя, і намагаються їм допомогти добрими справами. Справи милості поділяються на матеріальні (тілесні) та духовні. Справи милості матеріальні — це голодного нагодувати, спраглого напоїти, голого або того, хто має потребу в одязі, одягти, ув'язненого відвідати, хворого відвідати та посприяти його одужанню чи християнському приготуванню до смерті, мандрівника запросити у дім і надати йому спочинок, ховати померлих бідняків. Справи милості духовні — це словом, і ділом, і прикладом навернути грішника на правильну путь (Як. 5, 20), навчити істини й добра того, хто не знає, подати ближньому своєчасну пораду у скрутні й небезпеці, утішити того, хто сумує, не відповідати злом на зло, від усього серця прощати образи, молитися за всіх Богу [3]. Саме у заповідях блаженства приховані глибокі духовно-моральні основи благодійності. Здійснюючи милосердні справи, християни долучаються до витоків свого власного буття. Адже в особі тих, хто потребує їхньої допомоги, менших братів Христових, вони знаходять самого Христа, який прийшов у цей світ не для того, щоб Йому служили, але щоб послужити та віддати душу Своєю для спокутування багатьом. Перші християни вбачали милосерді смисл прощення та діяльної любові, допомагали нужденним, незважаючи на їхню національність, поведінку, статус, причини злиднів. У християн існували каси для щомісячних пожертв, гроші з яких витрачалися на

допомогу сиротам, людям похилого віку, потерпілим внаслідок пандемій і катастроф, засланим на копальні, в'язням.

Суспільний розвиток коригував розуміння поняття «милосердя». Змінювались і масштаби милосердної практики. Однак незмінним було розуміння важливості духовної чи матеріальної допомоги іншим у скрутний час на основі добровільності та безкорисливості.

Милосердя та благодійні справи властиві українському народу. Із найдавніших часів благодійністю займалися князі ще задовго до прийняття християнства, про що свідчать численні факти, зафіксовані в історичних пам'ятках. Наприклад, про акти благодійності йдеться в угодах із греками про викуп русичів з полону за рахунок казни ще за князів Олега та Ігоря. З прийняттям християнства у Київській Русі (988 р.) поширилося цілеспрямоване опікування знедолених та немічних, і з боку церкви зокрема. Тобто саме релігія з ідеєю діяльної любові до ближнього стала рушійною силою розвитку благодійності, яка визначається нормами християнської моралі та втіленням чеснот її представників. З плином часу змінювались форми служіння, але незмінною залишилася суть: дієва любов до ближнього, милосердне ставлення до інших. Так, церкви та монастирі стали центрами соціальної допомоги та безкорисливої підтримки знедолених і немічних, забезпечуючи нужденних грошима та харчами, лікуючи хворих та навчаючи бідних і сиріт. Невипадково у сучасних словах «сестра та брат милосердя» збереглася пам'ять про людей, які присвятили себе благородній справі догляду за знедоленими, про тих, хто дав чернецьку обітницю.

За князя Володимира вийшов Церковний Статут (996 р.), який покладав на духовенство опіку над хворими, інвалідами, жебраками й іншими соціально незахищеними категоріями населення. Десятину (10%) від своїх доходів сплачували князі та заможні люди [4].

Продовжувачем благодійних справ свого батька Володимира був князь Ярослав Мудрий. Він за власні кошти побудував у Новгороді сирітське училище, усіляко сприяв поширенню християнства, розвитку просвіти. Перекладені за його сприяння з грецької мови книги були передані до бібліотеки побудованого ним Софійського собору для загального користування. Він став автором першої письмової руської збірки законів — «Руської правди».

Онук Ярослава Мудрого Володимир Мономах залишив після себе «Повчання», де наказував суворо дотримуватися правосуддя, не вбивати ні того, хто правий, ні того, хто завинив, нагодувати та напоїти бідного, шанувати гостя, незважаючи на його соціальний статус, радив поважати людей похилого віку як батьків, любити як братів.

Усі наступні покоління князів підтримували традиції благодійництва та милосердя — від створення богаділень, турботи про бідних та полонених і до повного роздавання майна.

До початку XVIII ст. благодійництво було прерогативою церкви. Благодійні установи концентрувались при монастирях і храмах. Так, митрополит П. Могила на власні кошти влаштував на Печерську біля церкви Св. Феодосія шпиталь і забезпечив подальше його існування.

Активну участь у влаштуванні шпиталів і лікарень брали у XVI—XVII ст. братства, до складу яких входили переважно представники українського міщанства. Благодійність була одним із головних завдань їхньої діяльності. Особливо слід згадати гетьмана реєстрового козацтва П. Сагайдачного, який усім військом запорозьким записався до Київського Богоявленського братства, матеріально допомагав Київській, Львівській та Запорізькій братським школам.

До останньої чверті XVIII ст. взаємовідносини влади та суспільства із соціальними групами, що потребували допомоги, регулювалися майже винятково традиціями церковного милосердя, етикою певних соціальних груп та селянських громад. Так, О. Безпалько зазначає, що «тривалий час сільська громада була своєрідним соціальним інститутом підтримки незахищених верств населення, діяльність якого базувалася на традиціях милосердя та колективного співжиття, притаманних ментальності українців» [5]. Характерною її рисою була взаємодопомога, яка відображена в численних обрядах. Вона несла відповідальність за всіх своїх членів, особливо сиріт, вдів, старців та немічних. Створювалися притулки, сирітські ради, збиралися пожертви, організовувалися для безкоштовної допомоги добровільні групи переважно з числа молоді. Однією з найбільших колективних форм взаємодопомоги під час виконання нагальних і трудомістких робіт у сільській громаді була толока (поміч, клака). Її основний принцип — щира, безоплатна допомога погорільцям, забудовникам тощо.

Із кінця XVIII ст. благодійність поступово видозмінюється від церковно-громадської до державно-громадської. З'являються форми утримання соціально незахищених груп людей, змінюються традиції громадської благодійності. Фінансування соціальних програм здійснювалося владою, церквою, громадськими організаціями та приватними особами. Простір для громадської ініціативи значно розширився зі створенням земських та міських органів самоврядування, до сфери компетенції яких передавалися обов'язки щодо опіки соціально незахищених громадян у межах своїх територій, а також філантропічних товариств.

У 60—70-х рр. XIX ст. було суттєво розширено соціальну базу для розвитку благодійності. Благодійність стала нормою життя для купців та промисловців,

інтелігентів та чиновників, працівників земських та міських органів самоуправління, міщан та селян.

В Україні на початку ХХ ст. статус найбільшого благодійного центру мав Київ, де громадська благодійність набула значних розмірів, а її вплив був відчутний у багатьох сферах життя міста. У 1913 р. тут діяли 86 благодійних організацій і товариств. Поряд із цим заможні громадяни (наприклад, родини Терещенків, Бродських, Попових, Симеренків, Демидових) протягом другої половини ХІХ — на початку ХХ ст. засновували власним коштом лікарні, притулки, церкви, гімназії та училища, дитячі садки, споруджували церкви, фінансували роботу культурно-мистецьких закладів [5].

Після Жовтневої революції благодійність була визнана соціальним явищем буржуазного суспільства. З початком нав'язаної атеїстичної ідеології добродійна діяльність була визнана непотрібною, її замінила державна система охорони здоров'я та соціального забезпечення. Уже у другій половині ХХ ст. ставлення до благодійності та добровільної допомоги з боку радянської влади пом'якшилося. Але благодійність зводилася лише до матеріальної допомоги, а добровільна праця мала яскраве політичне забарвлення. За радянських часів передбачалася наявність у людини «суспільного навантаження». Уся добровільна робота провадилася в межах діяльності професійних спілок, комсомолу, піонерії. Існували також ради ветеранів війни та праці, клуби за інтересами тощо [5].

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. розпочинається відродження благодійності. 24 серпня 1991 року Україна стала незалежною державою. З цього часу благодійність розглядають як особисту та добровільну справу конкретної людини і дуже часто ключовим її мотивом є саме милосердя. Наразі в Україні вдосконалюється нормативно-правова база щодо благодійності та волонтерства. А милосердя лишається рушійною силою, що спонукає людей до благодійної діяльності, а особливо у скрутні для країни часи – з часу зміни влади, кривавих подій Майдану, анексії Криму, проведення антитерористичної операції, зниження матеріального достатку населення, появи біженців та вимушених переселенців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Владимир Иванович Даль. - М. : Русский язык, 1981. - Т. 2. - 780 с.
2. Кропоткин П. А. Этика: учеб. пособ. / Кропоткин П. А. - М.: Академия, 1991. – 188 с.
3. Библия: книги Священного писания Ветхого и Нового завета: Синодальный

- перевод Библии / Изд. Моск. Патриархии, 1956-1968 гг. - 4-е изд. - Брюссель: Жизнь с Богом, 1989. - 2535 с.
4. Каутский К. Происхождение христианства / Каутский К. - М.: Радуга, 1990. - 389 с.
  5. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методологічні основи : монографія / Безпалько О. В. ; М-во освіти і науки України ; Ін-т проблем виховання Академії педагогічних наук. - К. : Наук. світ, 2006. - 363 с.
  6. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник / За ред. Т. Л. Лях; авт. кол. : З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. – К. : Версо - 04, 2012. – 288 с.